

El Camp d'Elx, meravella amagada del sud

Elx viu envoltada del seu camp, constituït per un munt de pedanies que es complementen amb el “poble”, nom afectiu que rep la ciutat d'Elx per part dels de “defora”, gentilici que distingeix els del camp. Aquesta és la història de l'extrem sud, allà on el català roman intacte a escassos quilòmetres d'on acaba la seua presència.

Reportatge de Manuel Lillo i Usechi

Els pobles menuts, normalment, esdevenen vies d'escapatòria d'una rutina que aclapara la vida de la gent. Aquesta fugida no és, però, una opció d'avantguarda: hi és present des que la necessitat d'evasió existeix. Sobre aquesta exigència hi ha milions d'escrits que així ho deixen reflectit. És llavors quan els municipis més aïllats i encisadors reben les visites d'alguns curiosos que són detectats d'immediat: “aquest no és d'ací”, endevinen els nadius.

Sovint, oblidem que les grans ciutats també tenen indrets que compleixen amb aquesta funció. És el cas del Camp d'Elx, un conjunt de vint-i-sis partides rurals que encerclen la tercera ciutat més poblada del País Valencià i que formen una subcomarca autòctona que preserva la identitat de la capital del Baix Vinalopó. Des del treball agrícola fins a la pesca, passant per les festes, les cases, la calor del seu estiu i les històries dels seus habitants, pronunciades en un català meridional i fronterer d'allò més captivador. Qui vol conèixer Elx ha de recórrer també el seu camp. És la seua condecoració etnogràfica.

Amb poc més de 40.000 habitants, que suposen el 18% de la població del terme d'Elx, el seu camp esdevé el seu escut. De passat agrícola i endogàmic, el seu present és el resultat d'una evolució econòmica i social. Aquesta ha provocat el descens del predomini agrícola, activitat que resta activa; i ha fet del camp un paratge nostàlgic, de vacances, de primeres i segones residències en altres casos i on el *boom* immobiliari, tot i haver-se reflectit en alguns petits nuclis rurals, ha estat molt més escàs que a les altres comarques costaneres del País Valencià, fet que aquest paisatge i la seua idiosincràsia agraeixen. Malgrat aquestes virtuts, el Camp d'Elx també troba impediments per poder desenvolupar totes les seues possibilitats econòmiques.

D'història i de trets que es mantenen

Com quasi tots els nuclis valencians, els orígens actuals d'Elx es troben en els repoblaments catalans del segle XIII. Un dels personatges que més ha estudiat la història d'Elx és Joan-Carles Martí i Casanova. Tot i que es dedica professional-

ment al turisme, són àmpliament coneguts el seu activisme lingüístic i la seua prosa plasmada en assaigs i novel·les que giren sempre al voltant d'Elx. Explica que “quan s'estudien els documents del segle XVII, es comprova la forma que es tenia de parlar el català a Elx: era la mateixa que la d'Oriola”. Aquesta darrera ciutat, avui de parla castellana, va mantenir el català fins ben entrat el segle XVIII. El cognom més comú del camp d'Elx, Agulló, és testimoni de la repoblació. Correspon a un nucli de la comarca de la Noguera. La resta de cognoms típics d'aquesta zona tenen un origen similar, gairebé sempre mirant cap al nord.

L'expulsió dels moriscos de l'any 1609 fou el precedent lògic d'una substitució. Al Camp d'Elx, però, fou autàrquica. Il·licitans de la vila, fins llavors aliats al camp, substituïen els desterrats. Si Elx havia estat agrícola, a partir d'aquell mo-

Casa de camp a la partida de Vallverda.

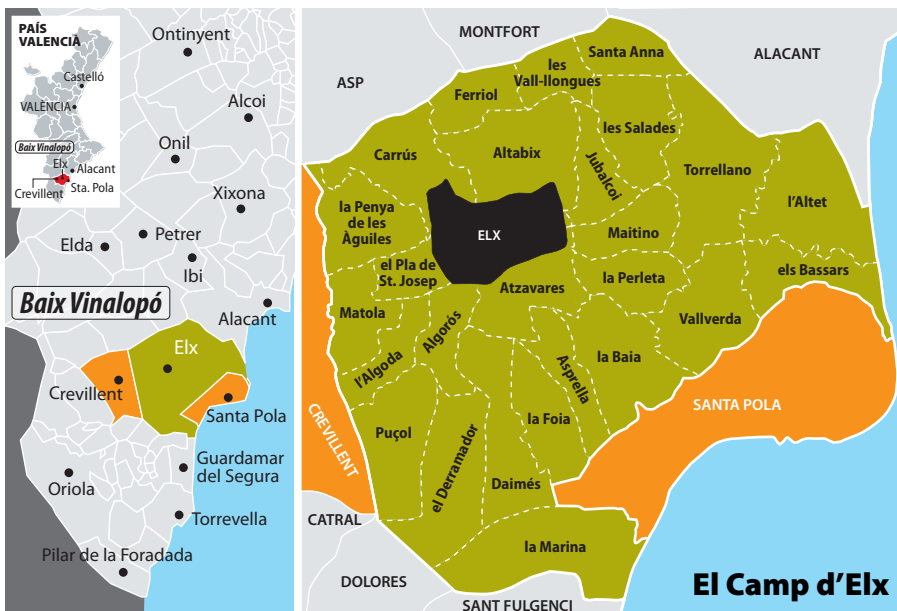
ment ho seria encara més. De fet, Martí afirma que “a l’imaginari col·lectiu dels voltants, els d’Elx som gent de poble, gent de camp. I nosaltres també ens hi considerem”. Aquest tret destaca si tenim present que Elx és un terme que compta amb nou quilòmetres de costa, situats a quinze quilòmetres del *rovellat de l’ou*, com es coneix el centre de la ciutat.

Tot açò perdura en el temps fins ben entrat el segle xx. La industrialització, iniciada dues dècades abans d’iniciar l’esmentada centúria, vivia la seua màxima prosperitat i atreia gent del sud i centre peninsular. La castellanització era inevitable, si bé no tan forta com a altres grans ciutats. El camp perdia atractius perquè hi havia un altre ofici, el de la sabata, que garantia més possibilitats. Les dades mostren aquesta realitat. Segons la monografia del professor Miguel Ors, de la Universitat Miguel Hernández, el terme d’Elx passa de 73.320 habitants l’any 1960 a 122.663 la següent dècada.

El camp, però, no va patir aquell èxode tant com es podria esperar. Martí ho explica afirmant que “una part de la generació nascuda entre els anys 20 i 30, quan es troben en aquella situació es passen a viure al “poble”, però alhora mantenen la propietat al camp. Entre setmana treballaven a la fàbrica i la *faeneta*, nom que reben les petites propietats agrícoles, la deixaven per als caps de setmana”. El camp, que fins la guerra havia acollit més habitants que el “poble”, esdevé segona prioritat. Però no s’abandona. Encara hi quedava gent que el cuidava. Alhora, la migració del camp va impulsar la consolidació del català en alguns barris de la ciutat, on el castellà creixia gràcies a la presència forana.

Els de “defora” es diferenciaven per un mode de vida ancorat en un passat rural: l’endogàmia, present fins no fa més de cinquanta anys, o el drama derivat de la unió matrimonial entre nadius i castellans. En aquestes partides, el minifundisme latent evitava l’existència de cacics, que imposaren les seues necessitats. Per això, els “diputats” –nom pretensions amb el qual es distingien els alcaldes pedanis de les partides rurals– eren gent popular, estimada i designada pel poble i que, sense cobrar cap sou, exercien l’alcaldia. És el cas de l’avi de Marga Guilló, natural de les Atzavares, una de les pedanies del Camp d’Elx. Conta que, casualment, després de les darreres eleccions municipals del →

ASSOCIACIÓ PER AL DESENVOLUPAMENT RURAL DEL CAMP D’ELX

→ 2015, el consistori d'Elx, ara liderat per PSPV, Compromís i un altre partit local, va impulsar les primeres eleccions democràtiques per triar els alcaldes pedanis del Camp d'Elx. Durant les darreres dècades, havien estat elegits unilateralment pels distints alcaldes del terme. La majoria de les pedanies determinaren una victòria del PP. "La gent del camp és conservadora", explica Guilló. Aquestes eleccions van ser declarades "alegals" pel Govern espanyol, tot i que aquesta decisió no ha sigut assumida pels que haurien de ser els afectats. La nul·la costum pel que fa a aquesta mena de referèndums es reflectí en l'escassa participació.

MANUEL LILLO

Magranes

Faeneta de la partida de Puçol.

Resistència agrícola

Un dels encants que regala el Camp d'Elx és la permanència del seu sector tradicional. De treball brusc i d'escassos guanys, aquesta forma de vida determina un paisatge que es mou entre el marró fosc de la terra humida i el verd clar de les plantacions més visibles, amb l'epíleg blau clar del seu cel d'estiu. Les aspiracions dels equips de Govern del terme durant els anys del *boom* immobiliari van impedir la detonació d'aquesta estructura, que encara roman, segles després, entre els habitants del camp. N'hi ha excepcions, com les pedanies de la Penya de les Àguiles o Vallverda, on les urbanitzacions floriren, si bé aquest fenomen no s'ha estès més entre els de "defora". Prova d'això són les cases de camp, les *faenetes*, encara abundants, sense més modernitat que les reparacions necessàries després de segles d'existència, lluentes enmig d'altres herbes i camins de difícil recorregut per als qui no estan acostumats a caminar per aquelles terres.

Malgrat aquest respecte a la singularitat d'aquest territori, la política dels consistoris també ha impedit possibles alternatives econòmiques que pogueren evolucionar la zona sense menysprear els seus orígens. Així ho explica Marga Guilló, de l'Associació per al Desenvolupament Rural del Camp d'Elx, creada per tractar de buscar vies d'aprofitament del territori de forma sostenible.

El tarannà agrícola del camp convida a ser aprofitat per crear una xarxa de turisme rural, que produiria una excel·lent combinació respectable amb la naturalesa de l'espai. Així ho assegura Guilló, tot i lamentar que "no es donen facilitats

La Torre del Gall, una casa modernista a la partida de la Foia.

MANUEL LILLO

necessàries per part de la legislació autonòmica ni de l'Ajuntament d'Elx, que mai no ha forçat excessivament el Govern valencià per facilitar altres alternatives al nostre territori alienes a allò que és estrictament agrícola". Guilló afirma que les cases turístiques serien "un motor econòmic que faria molt bé a petita escala al Camp d'Elx, perquè es potenciarien la senyalització, els museus, els restaurants, els comerços locals, les activitats esportives i els parcs naturals". El consistori il·licità no ha contestat les preguntes pertinents per contrastar aquesta situació.

La manca d'aigua, recurs escàs a la zona amb menys pluviometria d'Europa, és una rèmora afegida que requereix solucions a les administracions perti-

nents per poder contrarestar el problema. Malgrat les dificultats, el camp ha aconseguit aquest any l'obtenció del distintiu Denominació d'Origen d'un dels seus fruits més populars: la magrana. Al Camp d'Elx destaca la varietat mollar d'aquest aliment, que ara necessita més mà d'obra i ha atret la inscripció de 800 agricultors per treballar en aquest cultiu. Un 80% de la producció estatal de magrana es dona al Camp d'Elx i al petit camp veí d'Albatera, al Baix Segura.

Les *faenetes* persisteixen, envoltant encara les cases del camp habitades per aquells que sempre hi han trobat una assecurança de vida. L'agrícola és un sector que patí la crisi amb més suavitat, ja que viu "en una crisi eterna", afirma José María Martínez, director de la coopera-

MANUEL LILLO

Complements i visió de conjunt

Més enllà de la verdor agrícola, hi trobem petits espais que donen a la mar, com les pedanies de la Marina o l'Altet. Aquesta última és la més propera a Alacant i, segons Joan-Carles Martí, la més díscola pel que fa a la seua condició d'il·licitana, perquè compta amb la imatge del castell alacantí de Santa Bàrbara de fons i per un imaginari col·lectiu construït a còpia dels intents que la ciutat veïna ha fet, al llarg de la història, d'annexionar-se aquesta zona del Camp d'Elx, on predominen els xalets i destaca l'aeroport. L'estiueig no només es practica a les pedanies amb platges: tot el Camp d'Elx rep gent durant les vacances, normalment procedent del "poble".

L'Elx pròspera i industrial també té presència a la part alta de la pedania de Torrellano, antigament Torre del Pla. Aquest sector, que defineix l'activitat de la ciutat, té el seu punt fort en la sabata, que té la seua capital mundial a Elx i es complementa a la perfecció amb el seu camp, inhibint dels problemes econòmics de la majoria i que només entén de dedicació i constància. El respecte dels de "defora" al seu passat heretat ha entrebancat, en molts casos, el desig de caure en la seducció de la venda d'un terreny que es respecta pel fet de ser obra de l'esforç dels avantpassats. Les garanties de la ciutat convidaren a la immigració, si bé l'estima cap a la ruralia i l'aval que suposa aquesta activitat impediren el seu abandonament. El resultat n'és ben visible.

Malgrat les evidents diferències derivades de les condicions econòmiques de les dues zones d'Elx i de les esmentades exigències polítiques, la connexió entre el camp i la ciutat és total: les festes, la llengua, la mitologia. Tot és compartit. Els 326 quilòmetres quadrats d'Elx acullen tots els seus habitants sota un mateix gentilici que mai no és discutit. Fora del terme, tots són il·licitans. Però dins, no ho és ningú. Uns són del "poble". Els altres, de "defora". ●

tiva agrícola Cambayas, també ubicada al Camp d'Elx –a la partida de la Baia– i fundada a la darrereria dels setanta. Explica que "el camp és un valor segur de prosperitat i alhora de patiment, on els qui hi treballen no es fan rics però aprofiten de refugi per a aquells que provenen millor sort en uns altres sectors que acabaren fracassant". De fet, el Camp d'Elx torna a tenir més agricultors que en temps passats propers, quan uns altres àmbits de l'economia esdevingueren miratge d'una prosperitat que resultà ser efímera. La palmera, element que defineix Elx, dóna un exemple d'aquella febre amb pessims resultats. Moltes empreses sorgiren al Camp d'Elx per abastir la demanda de palmeres dels xalets, parcs i jardins d'Europa. Sobta trobar-se

amb unes quantes tafelles –mesura de la propietat de la terra pròxima als mil metres quadrats– amb palmeres crescudes de més i sense conrear. Germinades per ser venudes, quan la construcció es presentava com a garantia de tot, la seua caiguda provocà la frustració dels sectors complementaris.

El caràcter natural del Camp d'Elx ha facilitat la construcció de parcs naturals com el del Fondo, inaugurat fa un segle amb l'aigua sobrant del Segura i des d'on s'intueixen, al fons, els pobles veïns de Crevillent, Santa Pola i Alacant, mentre que al sud es veu la serra de Callosa del Segura i Guardamar a la costa. Aquest parc s'ubica a la zona ponent de l'antiga albufera d'Elx, que tanca a llevant amb el Parc Natural de Santa Pola-Elx.